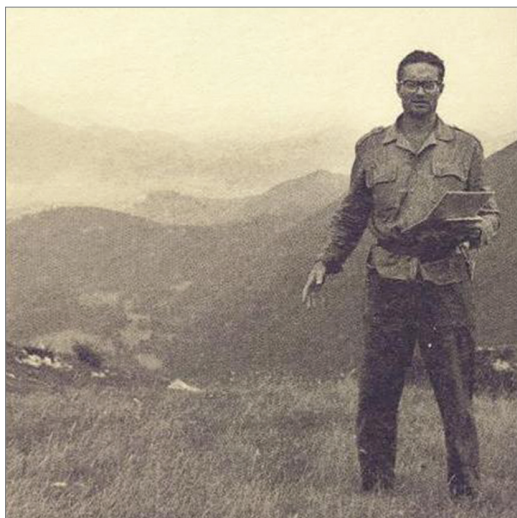

Prof. dr. sc. Radovan Pavić

Delnice, 30. lipnja 1933. – Zagreb, 4. svibnja 2020.

Profesor Radovan Pavić diplomirao je na Geografskom odsjeku PMF-a (1957.) te kasnije i na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu (1965.). Doktorirao je 21. studenoga 1979. na PMF-u s temom *Prilozi analizi socijalno-geografske strukture Gorskog kotara i Ogulinsko-plašćanske submontane udoline*. Radni vijek proveo je na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu gdje je predavao političku geografiju i geopolitiku (1963. – 1993.). Smatra se utemeljiteljem političke geografije i geopolitike u Hrvatskoj. Posljednji javni nastup, profesor Pavić imao je 5.

studenog 2012. na tribini Hrvatskog geografskog društva *Geografski ponedjeljak* s predavanjem „Geografske minijature – zemljopisni sitnopisi“. U knjizi evidencije održanih predavanja već je bilo najavljeno i iduće predavanje „Podjela Kosova: rješenje ili zabluda“ koje se trebalo održati 10. prosinca 2012. Nažalost, zbog zdravstvenih razloga predavanje nikada nije održano. Ostala je bilješka „PREDAVANJE ODGOĐENO!“.

Radovan Pavić bio je dugogodišnji suradnik Geografskog horizonta. S čak 81 prilogom koje je objavljivao od 1957. do 2013. godine najplodniji je autor na stranicama časopisa. Kroz rad na uređivanju Horizonta kao i na Geografskom odsjeku, imao sam prilike družiti se s prof. Pavićem iz čega proizlaze ovdje podastrte memorabilije.

Profesor Pavić djelovao je kao da je uvijek posvećen nekom cilju koji je ispred njega. Iz očiju i pogleda provirivala je dječja radoznalost, hodanje bi bilo pretvoreno u lagano trčkanje, odjeća pomalo boemska. Jednog popodneva na Odsjeku imao sam ga prilike pričekati ispred zgrade jer je bio angažiran da održi predavanje u sklopu nastave iz *Sredozemlja*. Profesorica Fu-erst-Bjeliš koja ga je angažirala mu je diskretno dala na znanje da se malo dotjera za nastup. Kad se iza ugla zgrade pojavio profesor s tuljcima karata za predavanje pod rukom na sebi je imao odijelo koje mu je stajalo kao da je šivano po mjeri, kravatu, u džepu od sakoa rupčić, a na glavi naočale zlatnog okvira. Sve to na sportskoj figuri uspravnog držanja. Kroz glavu mi je proletjela misao: „ovako izgleda profesor.“

Često bi svratio na Odsjek na malo razgovora. Jednom sam ga tako u mom uredu pitao na koji način on stvara. Slikovito mi je opisao da se legne, gleda u kartu i krene jesti bananu te mu misli samo padaju. „Idući put kad dođem da je ovdje na zidu karta.“ – dodao je. U slučaju da se ne bi sreli, ostavljao bi „poštu“ jer je profesor Pavić uvijek dolazio s razlogom te bi nešto donio sa sobom. Kratke popratne poruke koje je pritom ostavljao uz donesene materijale ovom se prilikom pretvaraju u malu ostavštinu koja služi na uspomenu.

Iz svojeg bogatog opusa, prof. Pavić je donosio separate, novinske članke, fotokopije u boji ručno izrađenih karata i druge zanimljivosti. Doneseno bi uvijek bilo umetnuto u papirnati omot,

kojeg je zvao „pidžama“ na kojem je pisalo o čemu se radi, a ostavljena poruka nerijetko bi bila potpisana glagoljicom. Materijali su, naravno bili prilagođeni za „korisnika“ što ukazuje da je Profesor mislio na druge. Tako je jednom zgodom ostavio poruku: „... ostavljam Vam jednu sitnicu – ja ne mogu govoriti o dometu i kakvoći, ali – mogu tvrdo reći: ovo je izraziti primjer historijske geografije. Pozdrav RPavić, X-012“. Kako je u druženja s prof. Pavićem uvijek bila ugrađena nota njegovog karakterističnog humora, ustvari prava bi riječ bila „zezancije“, time su bile začinjene i poruke. Osim šala (nerijetko i na vlastiti račun) bila je prisutna i autoironija: „... 1. nadam se da ste se snašli u svim tim kupusarijama. 2. ostavljam Vam neke mudrolije. Uz pozdrav RPavić“.

U godini u kojoj nas je napustio prof. Pavić, nedugo nakon razornog potresa u Zagrebu gotovo proročanski djeluje opaska na ostavljenom separatu njegovog rada „Neki aspekti prirodno-geografskog determinizma u Hegela“ objavljenog u sarajevskom Ekonomskom pregledu (sv. XIII, 1969, str. 51-66). U uvodu članka intervenirao je na margini dodavši (*** i potresa**): „...u razvijenim i najrazvijenijim sredinama problem se postavlja na sasvim drugačiji način – društvo je ovdje u mnogome već posve savladalo prirodne faktore (osim klime),* ali time ujedno i bitno poremetilo prirodnu ravnotežu iz čega onda slijedi nužnost očuvanja prirodnog pejzaža i ravnoteže prirodnih faktora u opće“. Uz separat priložena je i poruka na kojoj između ostalog piše: „I ovaj je prilog zapravo dio povijesne geografije jer ukazuje na to kako su prilike iz prošlosti djelovale na ondašnju geografsku stvarnost. Ako mislite da biste sa mnom mogli razgovarati o ovim ili onim pitanjima – ja bih bio počašćen – pa se možemo dogovoriti poslije seminara. Uz pozdrav RPavić, XII-011“.

Jednom je zgodom uoči Božića 2011. donio marljivo prikupljen, rukom ispisan popis vlastitih radova koje je nazvao „nedjela“. Uz to je išao uobičajen popratni dopis: „S obzirom da Vi pokazuje-te interes za moje radove, slobodan sam pokloniti Popis svojih sabranih nedjela. Svaka današnja geografija je građa za buduću historijsku geografiju. (Svi radovi predani su na čuvanje u HAZU). Uz pozdrav i najbolje želje RPavić“. U tom popisu pratimo radove kronološkim redom po godinama objavljivanja, uz poneku opasku koja dodatno objašnjava okolnosti. Tako npr. nije preskočena niti 2001. u kojoj ustvari nije bilo objava: „2001. god. – nema objavljenih radova (obveze i kriza)“. Za 2003. godinu na kraju popisa radova dodao je: „Tu me ostavila mater. Bog joj duši dao lako. U ime otca i sina i Duha svetoga – Amen!“.

Krajem 2012. profesor Pavić prikupio je i dao umnožiti svoju bibliografiju (R. Pavić, 2012: POPIS objavljenih radova s uključno 2011. god., Zagreb). Koliko je bio neumoran i pun ideja svjedoče primjerci na čijim je koricama dopisao na francuskom „A suivre...“ (= nastaviti će se). Na početku ostavio je znakovitu napomenu:

„Međutim, osim što je u ovom POPIS-u izostalo barem dvadesetak radova – sigurno ima i pogrešaka. Ali, POPIS je unatoč tome siguran kažiprst da svatko (koga to istinski zanima) može pronaći sve što mu je potrebno. Za sve pogreške kriv je autor koji je skupljao tu građu. A pogreške su nastale zato što je autoru mučno prikupljanje beskrajno išlo na živce s obzirom da je svakog trenutka bio svjestan da sve to skupa nikome neće biti potrebno. I to unatoč toga što su svi prilozi posve izvorni, pomalo i neobični, a ujedno i teški svima onima koji odgovarajućim znanjima i spoznajama ne vladaju. Osim toga - prilozi su sa stavom koje autor uvijek može opravdati. A posebno to vrijedi za priloge iz kraja 1980-ih i tijekom 1990-ih godina i kasnije, kada je trebalo nešto istinski reći, dakle u doba kada je većina šutjela, i – čekala. U današnjoj pomahnitaloj utrci

za bodovima i titulama (i to što brže, odmah u ranim dvadesetim godinama!) i u uvjetima brzine i površnosti koji haraju našim intelektualnim („intelektualnim“) prostorom – ništa iz ovog POPIS-a neće imati neko značenje, a pogotovo ne za većinu onih mlađih koji bez pravog erosa, verva i nerva prvenstveno teže titulama, te za širinu i temeljitost nemaju ni smisla a niti vremena, a zapravo ih sve to skupa previše i ne zanima. Zato je autor svjestan da je sve bilo prilično uzalud, ali – nije mogao postupiti drugačije: Nažalost, u svom radnom vijeku autor nije mogao ni više, a niti bolje. I to iz razloga, jer je do svoje 70. godine bio blokiran obvezama koje se nisu mogle zaobići i izbjeći, čemu treba dodati i vrlo skromne mogućnosti autora.“

Kao kontrapunkt humoru, profesor Pavić je u sebi nosio i određenu sjetu. Takva je i posveta na prvim stranicama svoje knjige (objavljene disertacije): „Posvećeno mojim starcima koji su bili jako nesretni, jako žalosni i jako sami“ ili pak poruka koju je ostavio uz jednom donesene materijale: „Poštovani kolega, s obzirom da mene uskoro neće biti – stalo mi je da nešto barem ostane – jer je sve razbacano na raznim stranama i – mrtvo nikome ne treba. Pozdrav RPavić“.

Ljudi se rađaju s određenom količinom i vrstom senzibiliteta. Profesor Pavić je imao svojevrstan dar s takvom nutrinom proživljavati i osjetiti svijet oko sebe. To mu je pružilo urođenu znatiželju i toliku potrebu za znanjem, za pisanjem, za stvaranjem. Iza njega ostaju brojni radovi, nesebično zapisano znanje, svojevrсно geografsko nasljeđe za neke buduće generacije. Možda ipak nije bilo uzalud.

BIBLIOGRAFIJA RADOVANA PAVIĆA U HRVATSKIM GEOGRAFSKIM STRUČNIM I ZANSTVENIM ČASOPISIMA

GEOGRAFSKI HORIZONT

- Pavić, R. (1957): Ghana – nova država Commonwealth-a, *Geografski horizont* 3 (1-2), 28-33.
- Pavić, R. (1958): Nezavisna Malaja, *Geografski horizont* 4 (1-2), 33-39.
- Pavić, R. (1958): Pojava novih arapskih država, *Geografski horizont* 4 (1-2), 58-61.
- Pavić, R. (1958): Nove političke promjene u Africi, *Geografski horizont* 4 (4), 32-36.
- Pavić, R. (1959): Kosmet, *Geografski horizont* 5 (1-2), 17-31.
- Pavić, R. (1959): Dominion Singapore (Singapur) – „Istočni Gibraltar“, *Geografski horizont* 5 (1-2), 45-49.
- Pavić, R. (1959): Ekonomski problemi Izraela, *Geografski horizont* 5 (1-2), 52.
- Pavić, R. (1960): Proglašenje nezavisnosti Kameruna, *Geografski horizont* 6 (1-2), 36-38.
- Pavić, R. (1960): Ekскурzija Zagreb – Kumrovec, *Geografski horizont* 6 (3), 55-59.
- Pavić, R. (1960): Istočna Srbija – neke geografske osobine, *Geografski horizont* 6 (4), 19-30.
- Pavić, R. (1961): Svjetsko tržište pšenice iza II svjetskog rata, *Geografski horizont* 7 (1-2), 34-38.
- Pavić, R. (1961): „Suep“ – savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć, *Geografski horizont* 7 (3), 33-36.
- Pavić, R. (1961): Nezavisnost Tanganjike, *Geografski horizont* 7 (4), 26-30.
- Pavić, R. (1962): Colombo plan, *Geografski horizont* 8 (1-2), 42-46.
- Pavić, R. (1962): Riječni saobraćaj u Jugoslaviji, *Geografski horizont* 8 (4), 35-38.
- Pavić, R. (1963): Vanjska trgovina Jugoslavije 1961. godine, *Geografski horizont* 9 (1-2), 18-31.
- Pavić, R. (1963): Novije ekonomsko-geografske osobine Prijedorske kotline, *Geografski horizont* 9 (4), 32-37.
- Pavić, R. (1964): Novije karakteristike i razvoj SEV-a, *Geografski horizont* 10 (1-2), 42-46.

- Pavić, R. (1965): Indijsko-pakistanski odnosi i problemi vode, *Geografski horizont* 11 (3-4), 41-43.
- Pavić, R. (1965): Suvremene ekonomsko-geografske transformacije Pribojskog prostora, *Geografski horizont* 11 (3-4), 55-60.
- Pavić, R. (1966): Novije geografske transformacije Istočne Makedonije, *Geografski horizont* 12 (1-2), 27-38.
- Pavić, R. (1966): Razvoj i funkcije komune Plijevlje, *Geografski horizont* 12 (1-2), 44-49.
- Pavić, R. (1966): Karakteristike geografskog položaja i gospodarskih funkcija Sofije, *Geografski horizont* 12 (3-4), 18-35.
- Pavić, R. (1966): Politička geografija i geopolitika – razvoj i suvremeno značenje, *Geografski horizont* 12 (3-4), 87-90.
- Pavić, R. (1967): Hidrocentrala „Bajina Bašta“, *Geografski horizont* 13 (1-2), 42-45.
- Pavić, R. (1968): Neki aspekti suvremenih izraelsko-arapskih odnosa, *Geografski horizont* 14 (1-2), 16-28.
- Pavić, R. (1968): Hidroenergetski sistem „Senj“, *Geografski horizont* 14 (1-2), 52-57.
- Pavić, R. (1968): Razvoj funkcija i suvremene karakteristike Bukurešta, *Geografski horizont* 14 (3-4), 21-33.
- Pavić, R. (1969): Nekoliko primjera primjene direktne grafičke metode, *Geografski horizont* 15 (1-2), 77-81.
- Pavić, R. (1970): Još o praktičnoj primjeni grafičkih metoda, *Geografski horizont* 16 (1-2), 54-60.
- Pavić, R. (1972): Prilozi političkoj geografiji NR Kine, *Geografski horizont* 18 (1-2), 38-45.
- Pavić, R. (1972): Geostrateški aspekti pitanja lokacije nuklearne centrale u Krškom, *Geografski horizont* 18 (3-4), 52-55.
- Pavić, R. (1973): Političko-geografska i ekonomska utemeljenost čileanske i bliskoistočne krize, *Geografski horizont* 19 (3-4), 14-31.
- Pavić, R. (1974): Političko-geografski aspekti i posljedice otvaranja Sueskog kanala, *Geografski horizont* 20 (1-4), 74-77.
- Pavić, R. (1974): Geografija i ekološki aspekti, *Geografski horizont* 20 (1-4), 78-84.
- Pavić, R. (1975): Razvitak i stanje suvremenih geopolitičkih odnosa u Indijskom akvatoriju, *Geografski horizont* 21 (1-4), 38-47.
- Pavić, R. (1975): Neke geostrateške osobine Jadranskog akvatorija, *Geografski horizont* 21 (1-4), 50-55.
- Pavić, R. (1976): Primjeri političko-geografskih promjena u svijetu (1975/76. god.), *Geografski horizont* 22 (1-2), 32-46.
- Pavić, R. (1976): Geopolitičke značajke Atlantika, *Geografski horizont* 22 (1-2), 69-73.
- Pavić, R. (1978): Različitost interesa oko Zapadne Sahare i Horn-a, *Geografski horizont* 24 (3-4), 11-30.
- Pavić, R. (1980): Historijsko-geopolitički položaj Afganistana, *Geografski horizont* 26 (1-4), 22-33.
- Pavić, R. (1980): Makrotoponimi Bliskog i Srednjeg Istoka, *Geografski horizont* 26 (1-4), 59-63.
- Pavić, R. (1981): Nastanak i karakteristike afganistanskih državnih granica, *Geografski horizont* 27 (1-2), 14-23.
- Pavić, R. (1981): Problem Hormuških vrata i tzv. Tri otoka, *Geografski horizont* 27 (1-2), 33-34.
- Pavić, R. (1981): Prilozi Maloj geografskoj enciklopediji i primijenjenom atlasu, *Geografski horizont* 27 (1-2), 52-60.
- Pavić, R. (1981): Neke karakteristike iransko-iračkog rata, *Geografski horizont* 27 (3-4), 35-48.
- Pavić, R. (1981): Prilozi Maloj geografskoj enciklopediji i primijenjenom atlasu, *Geografski horizont* 27 (3-4), 62-78.
- Pavić, R. (1982): Problem energije u izvještaju Brandtove „Nezavisne komisije o problemima međunarodnog razvitka“, *Geografski horizont* 28 (1-2), 57-63.
- Pavić, R. (1982): Prilozi Maloj geografskoj enciklopediji i primijenjenom atlasu, *Geografski horizont* 28 (1-2), 64-71.
- Pavić, R. (1982): „Geografska enciklopedija i primijenjene karte“, *Geografski horizont* 28 (3-4), 53-64.
- Pavić, R. (1984): Granice Etiopije i Somalije, *Geografski horizont* 30 (1-2), 68-69.
- Pavić, R. (1984): Geopolitički odnosi na afričkom Hornu, *Geografski horizont* 30 (1-2), 70-74.
- Pavić, R. (1984): Geopolitički položaj i podjela Cipra 1983/84., *Geografski horizont* 30 (1-2), 75.
- Pavić, R. (1984): Sudanski incident – ožujak 1984. (utemeljenja političko-geografskog značaja), *Geografski horizont* 30 (1-2), 76-79.
- Pavić, R. (1987): Indijski subkontinent – geostrategija i međunarodni odnosi, *Geografski horizont* 33 (1-4), 23-26.
- Pavić, R. (1988): Podjela Sredozemlja, *Geografski horizont* 34 (1-4), 52-53.
- Pavić, R. (1988): Problemi Egejskog bazena – opće značajke (I) i problemi u užem smislu (II), *Geografski horizont* 34 (1-4), 54-55.
- Pavić, R. (1989): Prilozi poznavanju geografskog položaja Jugoslavije, *Geografski horizont* 35 (1-4), 44-50.
- Pavić, R. (1989): Definicija i razlikovanje međa i granica, *Geografski horizont* 35 (1-4), 51-53.
- Pavić, R. (1990): Sukob ekologije i ekonomije, *Geografski horizont* 36 (2), 19-22.
- Pavić, R. (1990): Indonezijsko „načelo arhipelaga“, *Geografski horizont* 36 (2), 41-44.
- Pavić, R. (1991): Razlike makro-regionalno-geografskog sastava i političko-ekonomske podjele Evrope, *Geografski horizont* 37 (1), 49-57.
- Pavić, R. (1992): Karakteristike nove Evrope, *Geografski horizont* 38 (1), 6-14.

- Pavić, R. (1997): Novi NATO za novu Europu, *Geografski horizont* 43 (1), 37-46.
- Pavić, R. (1998): Problem Kosova: SRJ/Srbija i Kosovo u europskoj geostrategiji, *Geografski horizont* 44 (2), 31-40.
- Pavić, R. (1999): Uvod u Huntingtona: opće ozračje globalnih i europskih prilika, *Geografski horizont* 45 (1-2), 21-30.
- Pavić, R. (2004): Geografski i geopolitički položaj Istre, *Geografski horizont* 50 (1-2), 25-33.
- Pavić, R. (2008): Još o sjevernoj međi i granici Balkanskog poluotoka, *Geografski horizont* 54 (1), 29-33.
- Pavić, R. (2009): Klasično Sredozemlje – Prilozi povijesnom i geopolitičkom Sredozemlju, *Geografski horizont* 55 (1), 29-49.
- Pavić, R. (2009): Sredozemlje: dopunska varia kao uvod u geostrategiju - Geografski sastav klasičnog Sredozemlja, *Geografski horizont* 55 (2), 7-27.
- Pavić, R. (2010): Geostrategija Sredozemlja u vrijeme Hladnog rata I. – do 1989/1990-ih godina, *Geografski horizont* 56 (1), 47-61.
- Pavić, R. (2010): Regionalni sastav i podjela Afrike, *Geografski horizont* 56 (2), 7-13.
- Pavić, R. (2010): Geopolitika i geostrategija Sredozemlja u vrijeme Hladnog rata II. – do 1989/1990-ih godina, *Geografski horizont* 56 (2), 43-53.
- Pavić, R. (2011): Geostrategija Sredozemlja za vrijeme Hladnog rata (III), *Geografski horizont* 57 (1), 37-53.
- Pavić, R. (2011): Karakteristike „3G“ položaja Sredozemlja, *Geografski horizont* 57 (2), 41-51.
- Pavić, R. (2012): Na temeljima geografije – I: prostor (u politici), *Geografski horizont* 58 (1), 59-78.
- Pavić, R. (2012): Prilozi raščlambi položajnosti, *Geografski horizont* 58 (1), 79-94.
- Pavić, R. (2012): Na temeljima geografije II. – zemljopisni položaj i prostorni odnosi, *Geografski horizont* 58 (2), 21-40.
- Pavić, R. (2012): Prostorna raščlamba Republike Hrvatske, *Geografski horizont* 58 (2), 41-47.
- Pavić, R. (2013): Prilozi političko-geografskom atlasu Sredozemlja, *Geografski horizont* 59 (1), 71-105.
- Pavić, R. (2013): Osnove položajnosti Gorskog kotara: prilog povijesnom zemljopisu, *Geografski horizont* 59 (2), 25-27.

HRVATSKI GEOGRAFSKI GLASNIK

- Pavić, R., 1971/1972: Politička geografija i geopolitika – razvoj i suvremeno značenje, *Geografski glasnik* 33-34, 196-208.
- Pavić, R., 1973: Svjetske religije – prostorni raspored i veze sa prirodno-geografskom osnovicom, *Geografski glasnik* 35, 128-146.
- Pavić, R., 1975: Razvitak prirodno-determinističkih shvaćanja, *Geografski glasnik* 36-37, 59-74.
- Pavić, R., 1976: Političko-geografski i geopolitički odnosi na Afričkom jugu početkom 1970-tih godina, *Geografski glasnik* 38, 210-224.
- Pavić, R., 1987: Politička geografija – prilog definiciji i prijedlog nastavnog programa, *Geografski glasnik* 49, 45-52.
- Pavić, R., 1987: Osnove kompleksne ekologije i geoeologije za geografe – temeljne definicije i prijedlog nastavnog programa, *Geografski glasnik* 49, 90-96.
- Pavić, R., 1993: Od Zagreba do Splita – prema gospodarskim ili geopolitičkim kriterijima?, *Geografski glasnik* 55, 47-58.

GEOGRAPHICAL PAPERS

- Pavić, R. 1974: Characteristics of the Complex Location of Yugoslavia, *Geographical papers* 2, 25-57.
- Pavić, R. 1976: Macroregional Urban Centers of the Socialist Republic of Croatia in the Context of their Geopolitical and Geostrategical Location, *Geographical papers* 3, 135-163.

GEOADRIA

- Pavić, R., 2008: Prilozi za dopunu i modifikaciju regionalizacije Republike Hrvatske, *Geoadria* 13 (1), 19-40.
- Pavić, R., 2010: Raščlamba "Protokola" u svezi s granicom između Republike Hrvatske i Crne Gore, *Geoadria* 15 (2), 287-303.